

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 008 (575.4)

Аманмурад Нурберди
кандидат політичних наук,
Посол Туркменістану в Україні,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

**ВЗАЄМОДІЯ ТУРКМЕНИСТАНУ З ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ КУЛЬТУРНОГО РОЗМАЇТТЯ**

Метою дослідження є вивчення політики Туркменістану в формуванні системи міжнародних зв'язків у сфері культури (зокрема, з ООН) щодо питань освіти, науки і культури. **Методи дослідження.** Основою вибору методів студіювання стали засади системності та комплексного підходу. У дослідженні застосовано історико-хронологічний принцип та використано метод документального аналізу, що дало змогу простежити у часовому вимірі розвиток напрямів співпраці Туркменістану та ЮНЕСКО і сприяло отриманню власних теоретичних результатів. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у постановці й розробці актуальної теми, яка в науковому вимірі досліджується вперше. Обґрунтовано ідею формування геокультурного простору Центральної Азії і у цьому контексті розглянуто взаємодію Туркменістану з ООН щодо реалізації у регіоні політики культурного розмаїття. **Висновки.** Принципи, на яких побудовано зовнішньополітичний курс Туркменістану, - це зрозумілі орієнтири розвитку та зміцнення двосторонніх і багатосторонніх відносин Туркменістану з державами світу. Туркменістан тісно взаємодіє насамперед з Організацією Об'єднаних Націй, зокрема з ЮНЕСКО щодо питань освіти, науки і культури. Констатується, що міжнародне співробітництво в гуманітарній сфері займає особливе місце у політиці Туркменістану на світовій арені і відкриває культуру туркменського народу світові.

Ключові слова: Туркменістан, ООН, ЮНЕСКО, Центральна Азія, геокультурний простір, культурна спадщина, культура, кластер.

Аманмурад Нурберди, кандидат политических наук, Посол Туркменистана в Украине, докторант Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Взаимодействие Туркменистана с Организацией Объединенных Наций в контексте политики культурного разнообразия

Целью исследования является изучение политики Туркменистана в формировании системы международных связей в сфере культуры (в частности, с Организацией Объединенных Наций) в вопросах образования, науки и культуры. **Методы исследования.** Основой выбора методов изучения стали принципы системности и комплексного подхода. В исследовании применен историко-хронологический принцип и использован метод документального анализа, что позволило проследить во временном измерении развитие направлений сотрудничества между Туркменистаном и ЮНЕСКО, что способствовало получению собственных теоретических результатов. **Научная новизна** исследования заключается в постановке и разработке актуальной темы, которая в научном измерении исследуется впервые. Обосновано идею формирования геокультурного пространства Центральной Азии и в этом контексте рассмотрено взаимодействие Туркменистана с Организацией Объединенных Наций по реализации в регионе политики культурного разнообразия. **Выводы.** Принципы, на которых построен внешнеполитический курс Туркменистана, представляют собой ясные ориентиры для развития и укрепления двусторонних и многосторонних отношений Туркменистана с государствами мира. Туркменистан тесно взаимодействует в первую очередь с Организацией Объединенных Наций, в частности по вопросам образования, науки и культуры. Констатируется, что международное сотрудничество в гуманитарной сфере занимает особое место в политике Туркменистана на мировой арене и открывает культуру туркменского народа миру.

Ключевые слова: Туркменистан, ООН, ЮНЕСКО, Центральная Азия, геокультурное пространство, культурное наследие, культура, кластер.

Amanmuradov Nurberdy, Candidate of Political Science Ambassador of Turkmenistan in Ukraine Doctoral student of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Interaction of Turkmenistan and the United Nations cultural diversity policy

Purpose of Article. The study aims to evaluate the policy of Turkmenistan in shaping the system of international cultural relations and, in particular, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). **Methodology.** The basis of the choice of methods of study were the principles of systematic and integrated approach. The historical-chronological principle was used in the research, and the practice of documentary analysis was used, which allowed to trace the development of directions of cooperation between Turkmenistan and UNESCO in a

time perspective. The use of these methods of research contributed to obtaining their theoretical results. **Scientific novelty** of the obtained results consists in the formulation and development of an actual topic, which is investigated in scientific research for the first time. The idea of the formation of the geocultural space of Central Asia is substantiated, and in this context, the interaction of Turkmenistan with the United Nations Organization regarding the implementation of cultural diversity policy in the region is considered. **Conclusions.** The principles on which the foreign policy course of Turkmenistan has been constructed are clear benchmarks for the development and strengthening of bilateral and multilateral relations of Turkmenistan with the states of the world. In the cultural sphere, Turkmenistan is working closely with the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). It is stated that international cooperation in the humanitarian field occupies a special place in Turkmenistan's politics on the world stage and opens the culture of the Turkmen people to the world.

Key words: Turkmenistan, UN, UNESCO, Central Asia, geocultural space, cultural heritage, culture, cluster.

Актуальність теми. ЮНЕСКО створює Глобальний альянс за культурне розмаїття. Цей Альянс відкриває дорогу новим формам партнерства між приватними і державними організаціями з метою надання підтримки місцевої індустрії культури в країнах, що розвиваються. Альянс має за мету розвивати нові методи, заходи і стратегії, спрямовані на скорочення комерційного дисбалансу в області товарів, що належать до сфери культури, зокрема між Північчю і Півднем, одночасно запобігаючи фактам піратства і забезпечуючи міжнародне визнання авторських прав.

Прийнята в 1972 році Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини ґрунтується на тому, що деякі цінності культурної і природної спадщини становлять винятковий інтерес для всього світу і тому повинні вважатися частиною всесвітньої спадщини всього людства. Повністю поважаючи суверенітет держав, на території яких знаходиться культурна і природна спадщина, і не ущемляючи їх прав власності, передбачених національним законодавством щодо цієї спадщини, держави-учасники Конвенції визнають, що охорона всесвітньої спадщини є обов'язком всього міжнародного співтовариства в цілому.

На сьогоднішній день Список всесвітньої спадщини об'єднує близько 1073 природних і культурних об'єктів, від Тадж-Махала в Індії до стародавнього міста Тімбукту в Малі, включаючи таке чудо природи як Великі коралові рифи в Австралії. Постійним секретаріатом Конвенції є Центр всесвітньої спадщини. Туркменістан представлений в цьому списку трьома об'єктами культурної спадщини.

Аналіз досліджень та публікацій. За заявленою темою співпраці Туркменістану та міжнародних гуманітарних організацій наукових досліджень не виявлено. Основним джерелом для проведення дослідження є офіційні документи Туркменістану та ЮНЕСКО, що є достатнім для отримання теоретичних результатів.

Метою дослідження є дослідження політики Туркменістану у формуванні системи міжнародних зв'язків в сфері культури та, зокрема, із Організацією Об'єднаних Націй у питання освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

Виклад основного матеріалу. ЮНЕСКО співпрацює з Туркменістаном з тих пір, як п'ять країн Центральної Азії Співдружності Незалежних Держав (СНД) отримали незалежність у 1991 році, а згодом протягом 1992 та 1993 років стали державами-членами ЮНЕСКО. Туркменістан для реалізації програм співпраці створив Національну комісію Туркменістану для ЮНЕСКО та відкрив Постійне представництво Туркменістану в ЮНЕСКО, а також здійснює співпрацю з ЮНІСЕФ, ПРООН та з іншими установами ООН. Кластерне бюро ЮНЕСКО в Тегерані, створене у 2003 році, охоплює діяльність в Туркменістані. Співпраця базується на визначених Декларацією тисячоліття, а також Програмою реформування президентства, Національною програмою "Стратегія економічного, політичного та культурного розвитку Туркменістану до 2020 року" цілями та завданнями та іншими ключовими національними пріоритетами.

Чотири стратегічні пріоритетні напрямки ООН: зміцнення демократизації та верховенства права; зміцнення людського розвитку для досягнення Цілей розвитку тисячоліття; покращення сталого розвитку та інклюзивного зростання і сприяння миру та безпеки є основою для співпраці.

У галузі зміцнення демократизації та верховенства права Уряд зміцнив спроможність захищати і просувати права та свободи в Туркменістані і, як результат: навчальні заклади інтегрують питання прав людини у свої навчальні програми, а державні організації та установи об'єднують принципи належного врядування та верховенства права в національній політиці, законодавство та прийняття рішень.

У сфері посилення людського розвитку для досягнення Цілей розвитку тисячоліття Національні та місцеві органи влади створюють рівні можливості для всіх людей отримувати безперервну якісну освіту на всіх рівнях, з пріоритетом – дошкільною та середньою освітою та особливим акцентом на уразливих дітей.

Уряд розробляє та реалізує політику, спрямовану на досягнення інклюзивного зростання та рівності для всіх що відображено у політиці, фінансуванні та програмах, спрямованих на сприяння включенню економічних, гендерних та соціальних рівнів.

Відповідно до пріоритетів Уряду ЮНЕСКО приділяє важливу увагу питанням розвитку культури шляхом: сприяння та посилення основи стандартизації культурної різноманітності, зокрема конвенцій ЮНЕСКО, сприянню створенню потенціалу для збереження культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної, включаючи створення субрегіонального потенціалу для виявлення та збереження спільної спадщини, підтримці процесу серійної номінації об'єктів спадщини Шовкових шляхів.

Основними напрямками співпраці ЮНЕСКО з Туркменістаном є подальший розвиток існуючої системи освіти, захист навколишнього середовища та кращого управління природними ресурсами, зміцнення національних, професійних можливостей, активізація та збереження багатой культурної спадщини Туркменістану.

Співпраця Туркменістану з міжнародними організаціями та іншими країнами відбувається на основі договорів. Правові відносини країни з ЮНЕСКО відображені у Договорі про державну програму ЮНЕСКО (UCPD) для Туркменістану, дія якої була розрахована до кінця 2013 року. Прийнятий у 2013 році Стратегічний документ ЮНЕСКО для Туркменістану розглядає напрями співпраці на період з 2013 по 2015 роки. Цей документ є продовженням Договору про державну програму ЮНЕСКО (UCPD) для Туркменістану і був переглянутий та деталізований у 2014 році після прийняття Програми та бюджету на 2014-2017 роки Генеральною конференцією ЮНЕСКО. Він ґрунтується на національних пріоритетах у сферах освіти, природничих наук, культури, зв'язку та інформації і визначає напрями, в яких ЮНЕСКО може найкращим чином підтримувати процеси розвитку Туркменістану.

Що стосується реального прогресу в Туркменістані щодо досягнення Цілей розвитку тисячоліття, узгоджених між урядом Туркменістану та Організацією Об'єднаних Націй, то, зокрема, ті цілі, які найбільш важливі для сфер діяльності ЮНЕСКО, визначені такими:

- Підвищення рівня життя населення та макроекономічних показників. Національна мета щодо досягнення цієї Цілі розвитку тисячоліття полягає в тому, щоб скоротити в три рази за період з 2000 до 2015 року частку людей, які мають дохід менше 50% середньомісячного рівня. Внаслідок ефективної перебудови економіки з точки зору ВВП на душу населення, Туркменістан 2001 року став країною з середніми доходами. Частка людей з доходом менше, ніж 2,15 долара на день, була зменшена з 7% у 1998 році до 0,6% в 2003 році. Всесвітній банк, згідно зі своєю класифікацією, у жовтні 2012 року присвоїв Туркменістану статус країни з доходом вище середнього рівня – Upper Middle Income Country Status. Відповідне рішення було прийнято на підставі даних про стабільно високе зростання економіки протягом більш ніж 10 років. Сьогодні, в умовах світової фінансово-економічної кризи, Туркменістан уживає всі необхідні кроки для покращення макроекономічного регулювання. Прийнята керівництвом країни Програма соціально-економічного розвитку на 2018-2024 роки передбачає підтримку високого річного темпу росту ВВП країни (на рівні 6,2 – 8,2 відсотка). Так, темп росту ВВП Туркменістану за 11 місяців 2017 року склав 6,5 відсотка. У промисловості цей індикатор виріс на 5,8 відсотка, будівництві – 1,4 відсотка, транспортно-комунікаційному секторі – 10,9 відсотка, торгівлі – 9,6 відсотка, сільському господарстві – 5,1 відсотка, у сфері послуг – 8,9 відсотка. У порівнянні з аналогічним періодом минулого року зростання виробництва продукції досягло 6,4 відсотка. За підсумками одинадцяти місяців обсяг роздрібного товарообігу, у порівнянні з відповідним періодом 2016 року, збільшився на 18 відсотків. Ціни на споживчі товари, а також тарифи на надання послуг населенню в порівнянні з показником грудня минулого року виросли на 9,4 відсотка. За цей період на розвиток соціальної сфери спрямовано 78,9 відсотка бюджетних коштів. Розміри середньомісячної заробітної плати по великих і середніх підприємствах країни в порівнянні з тим же періодом 2016 року вище на 8,9 відсотка.

- Досягнення загальної початкової освіти. Туркменістан має відносно високий рівень початкової та середньої освіти, як це було підтверджено Кластерним опитуванням кількох показників, а частка ВВП, витрачена на освіту в 2010 році, склала 24%. Близько 99% дітей початкового шкільного віку відвідують школу, тоді як більш ніж 95% дітей середнього шкільного віку відвідують школу.

- 3 перших років незалежності Туркменістан планомірно здійснює заходи щодо поліпшення становища жінок і досягнення гендерної рівності. В 1996 році країна приєдналася до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок (CEDAW), в 2009 році – до Факультативного протоколу до неї. Туркменістан також прийняв Програму Пекінської платформи дій IV Всесвітньої конференції по становищу жінок. Прогрес у забезпеченні гендерної рівності підтверджують статистичні дані. Так, доля жінок у складі депутатів Меджлису становить 26 відсотків, що в рази вище середньосвітового значення (15-16 відсотків). Роста зайнятість жінок, в 2015 році цей показник склав 45 відсотків. Завдяки пріоритету соціального вектора середня тривалість життя з 1995 року підвищилася на 7 років. У два рази з 2007 року підвищився рівень народжуваності. У країні підтримується стовідсоткова грамотність населення у віці 15 років і більше. 22 січня 2015 року Президентом Туркменістану Гурбангулі Бердимухамедовим затверджений Національний план дій по гендерній рівності на 2015-2020 рр. як інструмент для подальшого просування гендерної рівності, націлений на створення необхідних умов для подальшого розширення участі жінок у всіх сферах життя держави й суспільства. Особливе зна-

чення надається тісному співробітництву з ООН і іншими міжнародними структурами, що сприяє успішній реалізації гендерної політики в регіоні. Жінки Туркменістану становлять 46% від усієї кількості працюючих в установах і на підприємствах країни.

Співпраця з Туркменістаном в галузі наук була на низькому рівні протягом перших кількох років після незалежності країни в 1990-х роках і багато науково-дослідних інститутів стикалися з браком фінансування та підтримки.

Згодом ця співпраця отримала поштовх, зокрема через субрегіональне, регіональне та міжнародне співробітництво.

Сьогодні в Туркменістані відбуваються кардинальні зміни в системі освіти й науки. У всіх регіонах країни ведеться інтенсивне будівництво нових дитячих дошкільних установ, середніх шкіл і вищих навчальних закладів. Президентом підписаний наказ про реформування системи освіти, скасування "дев'ятирічки" й введення повної дванадцятирічної середньої освіти, а в вузах – 5-6-річної. На сьогоднішній день в Туркменістані працює 1741 школа, 848 дошкільних установи, 24 вищих навчальних заклади, 127 училищ початкової професійної освіти, 27 технікумів і середніх професійних навчальних закладів. У всіх школах поступово вводиться інтернет-зв'язок. Відроджено Академію наук, військові кафедри у вищих навчальних закладах. За останні роки в столиці створено нові профільні вищі навчальні заклади – Міжнародний університет Гуманітарних наук і розвитку й Інженерно-технологічний університет імені Огуз хана, де заняття проводяться англійською і японською мовами. Стрімко зростає нове покоління освічених молодих людей, які володіють іноземними мовами і новими технологіями, освоюють світ шляхом отримання якісної освіти, яке фінансується державою.

Керівництво країни робить усе можливе для освіти молоді, у тому числі надаючи їй можливість навчання за кордоном. Сьогодні студенти з Туркменістану займають одну з лідируючих позицій по кількості іноземних громадян, що навчаються в українських ВНЗ, яка становить більш ніж 4000 студентів з Туркменістану. Відповідно до угоди в галузі освіти між урядами двох країн, на основі якої будуються наші відносини в цьому напрямку, українська сторона щорічно виділяє 50 бюджетних місць у ВНЗ України для студентів з Туркменістану. Також успішно функціонує Рада ректорів вищих навчальних закладів Туркменістану й України.

Стратегічна орієнтація співпраці з ЮНЕСКО була зосереджена на тому, що екологічно стійке використання природних ресурсів сприяє ефективності економічних процесів та підвищенню якості життя, і ЮНЕСКО, відповідно до стратегії ООН, працює над створенням та посиленням планування та формування політики в країні з метою включення екологічних проблем в національні пріоритети.

Оскільки 80% території Туркменістану складається з безводної пустелі, довгострокове співробітництво ЮНЕСКО з Туркменістаном базується, в основному, на Міжнародній гідрологічній програмі (МГП), Програмі "Людина і біосфера" (МАВ) та Міжнародній програмі наук про Землю (IGCP). МГП має цільове управління транскордонними водними ресурсами і підтримує рух до інтегрованого управління водними ресурсами, в той час як основна увага МАВ полягає у мінімізації втрат біорізноманіття та взаємодії цих питань з стійким розвитком.

У Туркменістані є один біосферний заповідник "Репетек", розташований на північно-східному краю пустелі Каракум (ця пустеля складає близько 80% території Туркменістану). Біосферний заповідник займає понад 34 000 гектарів піщаних пустель та є одним з перших в світі дослідницьких станцій екології пустелі (заснований в 1908 р.) І, таким чином, є важливою науковою спадщиною. Ця станція є важливою для довгострокового екологічного дослідження та спостереження та вивчення глобальних екологічних змін. Протягом багатьох років проводилися довгострокові дослідження щодо динаміки цієї піщаної пустелі, відновлення надгірних пасовищ та припинення вторгнення піску. Захист та моніторинг біологічного різноманіття пустелі Східного Каракуму є головною проблемою біосферного заповідника "Репетек", який керується Міністерством охорони природи.

В екологічній стратегії Туркменістану, націленій на запобігання процесів опустелювання, забезпечення екологічної безпеки, особливу роль має зіграти грандіозний проект будівництва в серці найбільшої пустелі Каракум штучної водойми – озера "Алтин асир". Цей гідротехнічний проект закордонні вчені назвали зразком державної турботи про здоров'я населення, про навколишнє середовище й прикладом раціонального використання водних ресурсів. На сьогоднішній день у будівництво цього об'єкта інвестовані значні кошти.

Державна екологічна політика Туркменістану спрямована на забезпечення пріоритету екологічних інтересів, розвиток господарської діяльності з урахуванням питань охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів. Послідовно реалізується національна екологічна політика й більш ніж 20 державних екологічних програм, розроблена й функціонує ефективна система законодавчих актів.

Програма "Культура" була першою програмою вступу до Туркменістану для ЮНЕСКО, і це продовжує стимулювати уряд продовжувати співпрацювати з ЮНЕСКО. Протягом перших років незалежності на початку 1990-х років ЮНЕСКО підтримала Туркменістан у перегляді своїх законів про

культурну спадщину та вивчення потенційних сфер культурного розвитку. У 1994 році Туркменістан ратифікував Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972). У 2000 році відбулося перше засідання ЮНЕСКО в Туркменістані під назвою "Глобальна зустріч на глобальному рівні з культурної всесвітньої культурної спадщини", яка слугувала важливим каталізатором активізації ініціативи уряду Туркменістану щодо культурної спадщини.

Участь ЮНЕСКО в Туркменістані щодо сектору культури після 2003 року збільшилася завдяки створенню Кластерного бюро ЮНЕСКО в Тегерані (Іран), зокрема, у сфері нарощування потенціалу регіонального співробітництва, національної інвентаризації, підготовки попередніх списків, побудови збереженої пам'ятки та успішних написів всесвітньої спадщини.

У результаті визнання Всесвітньої спадщини Стародавнього Мерва в 1999 р., Кунья Ургенч в 2005 р. та Парфійської фортеці Нізи в 2007 р., Туркменістан оцінює ЮНЕСКО як другу за популярністю міжнародну організацію в країні після Міжнародного Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Стародавній Мерв внесений до списку у 1999 р. – це найстаріше середньоазіатське місто, розташоване на історичному Великому Шовковому шляху. Історія цього великого оазису налічує чотири тисячі років. До наших днів дійшов цілий ряд пам'ятників Мерва, причому найбільш добре збереглися об'єкти, що відносяться до двох останніх тисячоліть.

Сучасне місто Мари успадкувало традиції й культуру найбільшого в стародавності центру Мерва, в 2012 році офіційно отримало статус культурної столиці Співдружності Незалежних Держав. Рішення про надання статусу культурної столиці Співдружності туркменському місту Мари було прийнято наприкінці 2011 року на неформальному ювілейному засіданні Ради глав держав СНД. А 30 квітня 2012 року в адміністративному центрі Марійського веляту відбулася урочиста церемонія вручення відповідного сертифіката.

Те, що Мерв – світовий центр культури, стало відомо багато в чому завдяки російському археологу, лауреату Міжнародної премії імені Махтумкулі, академіку, професору Віктору Саріаніді. У ході розкопок, які проводилися наприкінці ХХ століття, Саріаніді довів, що Мерв (або Маргуш) був центром вогнепоклонства. Тут жив засновник вогнепоклонників Заратустра, тут з'явилися перші храми вогню. Російський учений першим висунув гіпотезу, згідно з якою Мерв є п'ятим центром цивілізації поряд із Прадавнім Єгиптом, Індією, Китаєм і Месопотамією. Результати своїх досліджень Саріаніді виклав у працях "Маргуш: таємниця і правда великої культури", "Маргуш. Древньосхідне царство в старій дельті ріки Мургаб" і "Гонур-Депе. Місто царів і богів". Він є першовідкривачем країни Маргуш, що існувала на території сучасного Туркменістану в III-II століттях до нової ери. Туркменсько-російська експедиція під його керівництвом близько півстоліття вела в прадавній дельті ріки Мургаб розкопки столиці цієї країни – Гонура – міста палаців, храмів і царських поховань.

З'ясувалося, що знайдене городище Гонур-Депе – столиця країни Маргуш. Саріаніді виявив кілька сотень великих і малих поселень цієї країни, але головним об'єктом його досліджень був і залишається Гонур. Саме цей палацово-храмовий комплекс дав максимум свідчень найвищого рівня розвитку цивілізації, що існувала колись на території сучасного Туркменістану.

Найбільшого розквіту Мерв досяг при султані Санджарі. Мандрівники називали місто, розташоване на перехресті Великого шовкового шляху, Святиною Хороссана. Це місто було одним з перших у Центральній Азії "наукоградів". Тут жили й працювали відомі математики й лікарі, у тому числі знаменитий астроном і вчений Омар Хайям.

Одна із шести глав нової книги Президента Туркменістану Гурбангулі Бердимухамедова "Туркменістан – серце Великого Шовкового шляху", яка вийшла в світ у 2017 році напередодні 26-ї річниці Незалежності Туркменістану, присвячена Древньому Мерву – перлині прадавньої й середньовічної архітектури.

Великий Шовковий шлях, що зв'язав десятки держав торговельними, інформаційними й культурними контактами, розглядається в книзі Президента Туркменістану як унікальне історико-культурне явище. Автор показує, який глибокий слід залишив цей феномен древнього світу на прикладі сучасного незалежного нейтрального Туркменістану – країни, де дбайливо зберігається й шанується найбагатше надбання століть.

У 2005 році до Списку культурної спадщини ЮНЕСКО було також внесено стародавнє місто Кунья-Ургенч (Старий Ургенч), яке розташоване на півночі Туркменістану, на південь від річки Аму-Дар'я. Це місто було столицею Хорезма – області, що входила в імперію Ахеменідів. У стародавньому місті знаходиться ряд пам'ятників, що відносяться в основному до періоду XI-XVI ст., включаючи мечеть, ворота караван-сараю, фортеці, мавзолеї і мінарет. Вони свідчать про видатні досягнення в архітектурі та ремеслах, вплив яких проявився в Ірані і Афганістані, а пізніше, в XVI ст. – і в архітектурі імперії Великих Моголів в Індії.

І третій об'єкт культурної спадщини Туркменістану внесений в 2007 році до Списку культурної спадщини ЮНЕСКО – Парфянські фортеці Ніси. Ніса – найдавніше і багате місто Парфянської імперії – держави, яка славилася своєю могутністю протягом шести століть, з середини III ст. до н.е.

по III ст. н.е. Два пагорби Старої і Нової Ніси зберігають в собі сліди античної цивілізації, яка поєднала вишуканість своєї традиційної культури і елементи культури античного Риму і Греції. Археологічні розкопки, проведені в двох частинах городища, дозволили знайти багато прикрашені архітектурні споруди – житлові споруди, офіційні і культові будівлі. Місто знаходилося на важливому перехресті торгових шляхів і стратегічних інтересів. Парфянська держава служила своєрідним бар'єром, стримуючим імперські устремління Риму, але при цьому залишалася значущим сполучним центром між Сходом і Заходом, Півднем і Північчю.

В рамках Асоціації інтелектуальних досліджень шовкових доріг, як шляхів діалогу ЮНЕСКО, що відбулася в столиці Туркменістану Ашгабат 18 квітня 1991 р. була запущена програма "Експедиція" та "Степові маршрути". Експедиційною групою ЮНЕСКО вивчалися об'єкти як матеріальної, так і нематеріальної спадщини Шовкового шляху. В рамках програми "Шовкові шляхи" за серійними номінаціями 30 культурних цінностей в Туркменістані були визначені та включені в попередній список Шовкових шляхів, розташованих вздовж одинадцяти окремих маршрутів, визначених наступним чином: I. Аміль-Мерв (3 культурні об'єкти); II. Мерв-Хорезм (5 об'єктів); III. Merv-Heart (2 властивості); IV. Аміль-Хорезм (2 властивості); V. Аміль-Земм (Керки) (3 властивості); VI. Мерв-Сарахс (3 майна); VII. Сарахс-Серце (2 майна); VIII. Сарахс-Айверд (3 майна); IX. Авівер-Ніса (2 властивості); X. Ніса-Дехістан (2 майна); і XI. Дехістан-Хорезм (5 об'єктів).

Вивчено п'ятнадцять пам'ятників, що лежать уздовж Шовкових шляхів в Туркменістані, внаслідок чого завершено проекти номінацій. У 2012-13 рр. країна підготувала номінацію серійної спадщини шовкових шляхів з іншими країнами Центральної Азії та Китаєм. Більш конкретно, Туркменістан є частиною досє номінації на проекти для маршруту "Пенджикент-Самарканд-Мерв" (що рухається між Таджикистаном, Узбекистаном та Туркменістаном), можливо, за участю трьох об'єктів в Туркменістані, а саме: Аміль, Акча-гала та Геок-Гумбез. Це досє подане у 2013 році на розгляд Комітету всесвітньої спадщини.

Для сприяння збереженню та пошвавленню нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО надав символічну підтримку Міжнародному фестивалю нематеріальної культурної спадщини та фольклору 2006 року, організованому урядом Туркменістану. В 2011 р. Туркменістан ратифікував Конвенцію 2003 р. "Про захист нематеріальної культурної спадщини", а Оперативні директиви 2008 р. для її впровадження були переведені на туркменську мову. Підготовка перших номінацій до Репрезентативного списку була розпочата у 2013 році.

Свято далеких предків Новруз, що знаменує прихід Нового року й початок весни в багатьох країнах, який щорічно 21 березня святкують більш 300 мільйонів людей в усьому світі, в 2009 році був включений до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО як культурна традиція багатьох народів.

Комітет ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини в 2015 році включив до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства епос "Герогли" – традицію усних розповідей, що описують подвиги легендарного героя Герогли і його сорока вершників. Ця традиція відображає прагнення туркменського народу до кращого життя й прославляє такі риси характеру, як хоробрість, чесність, дружба й вірність.

7 грудня 2017 року було прийняте одностайне рішення про включення в список нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО туркменського національного мистецтва співу й танцю "Куштдепді". Цей факт підтверджує визнання величезного значення духовної культури туркменського народу – невід'ємної складової загальнолюдської культурної спадщини.

На субрегіональному рівні ЮНЕСКО також активізує місцеві галузі культури через проекти, спрямовані на відродження використання традиційних методів та підвищення якості ремесел. Окрім того, що вони сприяють розвитку культурних традицій, це було зроблено з метою створення ремісничих робочих місць та підтримки малого ремесла, що сприяло б зменшенню масштабів бідності.

Висновок. Починаючи з 90-х років, Туркменістан активно сприяв дослідженню історії цивілізацій Центральної Азії та співпрацювала з ЮНЕСКО в рамках програми міжкультурного діалогу в Центральній Азії, яка має, зокрема, сприяти культурному плюралізму та міжрелігійному діалогу в регіоні. Зокрема, він заохочує міжкультурну співпрацю між країнами, що знаходяться в період перехідного або постконфліктного стану, з метою посилення соціальної єдності, солідарності та миру в регіоні.

Основним завданням, яке стоїть перед ЮНЕСКО в Туркменістані, є його статус агентства нерезидентів, а також обмежені ресурси Кластерного бюро ЮНЕСКО, де 57% програмних посад були заморожені з березня 2011 року. Це обмежує можливі масштаби співробітництва та ускладнює забезпечення ефективних комунікацій з національними партнерами, можливими донорами та ООН. Іншими ключовими проблемами є необхідність створення потенціалу для здійснення конвенцій 1972 та 2003 років; низька адгезія країни до важливих культурних договорів, зокрема, Гаазька конвенція 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту та два протоколи до неї (1954 та

1999), Конвенція про заходи щодо заборони та запобігання незаконному ввозу, експорту та передачі права власності на культурні цінності (1970).

Ключова можливість полягає в тому, що ЮНЕСКО, хоча вона і не є резидентом, є відома та шанована агенція ООН в Туркменістані. Цей позитивний імідж приписується загальній роботі ЮНЕСКО та гострим інтересам уряду Туркменістану в галузі культури, особливо світової спадщини, а також у міжнародному співробітництві в галузі освіти та науки.

Література

1. BIENNIAL ACTIVITY REPORT 2014/2015 UNESCO Tehran Cluster Office for Afghanistan, Iran, Pakistan and Turkmenistan / Editing, design/layout supervision: Tooraj Akbarlou / Published by UNESCO / Tehran Cluster Office / Printed in Tehran, I.R.Iran / p.39-70
2. Древний Мерв и строительная культура эпохи Великих Сельджуков. Издание второе, дополненное. – А.: Туркменская государственная издательская служба, 2011. – 232 с.
3. Гурбангулы Бердымухамедов. Туркменистан – сердце Великого Шелкового пути. – А.: Туркменская государственная издательская служба, 2017.
4. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.).
5. Список всесвітньої спадщини
6. Національна програма "Стратегія економічного, політичного та культурного розвитку Туркменістану до 2020 року"
7. Договір про державну програму ЮНЕСКО (UCPD) для Туркменістану
8. Стратегічний документ ЮНЕСКО для Туркменістану
9. Індекс розвитку людського розвитку ПРООН
10. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок
11. Декларація Цілей розвитку тисячоліття
12. Конвенція про захист нематеріальної культурної спадщини (2003 р.)
13. Гаазька конвенція 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту та два протоколи до неї (1954 та 1999)
14. Конвенція про заходи щодо заборони та запобігання незаконному ввозу, експорту та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.).
15. Всесвітня конвенція про авторське право (1952 та 1971 роки)
16. Конвенція про захист та заохочення різноманіття форм культурного самовираження (2005 р.).
17. Саріаніди В. Маргуш. Тайна и правда великой культуры. – А.: Turkmendöwlethabarlary, 2008. – 37 с.
18. Ýazberdiýew A. Türkmenistan dünýä medeniýetiniň gadymy ojagydyr. – А.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2011. – s. 36-37.

References

1. Biennial activity report 2014/2015 UNESCO Tehran Cluster Office for Afghanistan, Iran, Pakistan and Turkmenistan, 39-70 [in English].
2. Ancient Merv and the building culture of the Great Seljuk era (2011). A.: Turkmenskaja gosudarstvennaja izdatel'skaja sluzhba [in Russian].
3. Gurbanguly Berdimuhamedov (2017). Turkmenistan is the heart of the Great Silk Road.- A.:Turkmenskysya gosudarstvennaya izdatelskaya sluzhba [in Russian].
4. Convention on the Protection of All-Union Cultural and Natural Disasters (1972). [in Ukrainian].
5. UNESCO World Heritage List [in Ukrainian].
6. National program "Turkmenistan's Economic, Political and Cultural Development Strategy till 2020" [in Ukrainian].
7. Contract for the UNESCO State Program (UCPD) for Turkmenistan [in Ukrainian].
8. UNESCO Strategic Document for Turkmenistan [in Ukrainian].
9. UNDP Human Development Index [in Ukrainian].
10. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women [in Ukrainian].
11. Millennium Development Goals Declaration [in Ukrainian].
12. Convention on the Protection of the Intangible Cultural Heritage (2003) [in Ukrainian].
13. The Hague Convention of 1954 on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its two protocols (1954 and 1999) [in Ukrainian].
14. Convention on measures to ban and prevent the illicit import, export and transfer of the right to property to cultural values (1970) [in Ukrainian].
15. World Copyright Convention (1952 and 1971) [in Ukrainian].
16. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005) [in Ukrainian].
- 17.Sarianidi V. Margush (2008). The Mystery and Truth of a Great Culture. A.: Turkmendöwlethabarlary [in Russian].
- 18.Yazberdiyev, A. Turkmenistan is an ancient world of civilization. A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy [in Turkmen].

Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 р.